

Krčmová, Marie

[Hladká, Zdeňka; Martincová, Olga. Slova v soukromých dopisech: lexikografická sonda ; Hladká, Zdeňka a kol. 111 let českého dopisu v korpusovém zpracování ; Hladká, Zdeňka a kol. Soukromá korespondence jako lingvistický pramen]

Linguistica Brunensia. 2013, vol. 61, iss. 1-2, pp. 265-267

ISBN 978-80-210-6254-2

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127182>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

část, která shrnuje výsledky celého výzkumu a přináší nejdůležitější body, které by mohly být pro další rozvoj české stylistiky podnětné.

Publikace je vhodným uvedením do problematiky teorie stylu, čtenář díky ní získá přehled o vývoji české stylistiky ve 20. století a také získá základní orientaci v prostřední britské stylistiky. Práce rovněž předkládá zajímavé podněty, kterým by se mohla česká stylistika v budoucnu blíže věnovat.

Jan Šplíchal

Hladká, Zdeňka – Martincová, Olga: Slova v soukromých dopisech. Lexikografická sonda. MU Brno 2012, ISBN 978-80-210-6112-5.

Hladká, Zdeňka, a kol.: 111 let českého dopisu v korpusovém zpracování. MU Brno 2013, ISBN 978-80-210-6141-5.

Hladká, Zdeňka, a kol.: Soukromá korespondence jako lingvistický pramen. MU Brno 2013, ISBN 978-80-210-6140-8.

Dokončení projektu „Soukromá korespondence 20. století. Rozšíření korpusových zdrojů, nové možnosti lingvistického využití“ (GAČR 406/10/0823) přineslo na přelomu let 2012–2013 celkem 3 výstupy, které jsou skutečným obohacením české lingvistické produkce. Všechny spojuje základní tematika – soukromý dopis jako předmět lingvistického bádání. V tom (a nejen v tom) je patrna návaznost na starší knížku Zdeňky Hladké aj. *Čeština v současné soukromé korespondenci: Dopisy, e-mail, SMS* z r. 2005, jež byla doplněna dvěma CD obsahujícími 2 000 ručně psaných soukromých dopisů a 1 000 e-mailů z přelomu 20. a 21. století pocházejících od 3 000 pisatelů, především mladých lidí. Část byla krátce nato věleněna po základním zpracování jako samostatná součást Českého národního korpusu, což vytvořilo základní podmínku pro jejich další využití širokou lingvistickou obcí.

Jednu z možností zpracování představuje publikace Zdeňky Hladké a Olgy Martinové *Slova v soukromých dopisech. Lexikografická sonda*. Jde o ojedinělou lingvisticky promyšlenou a pečlivě zpracovanou práci rozšiřující naše poznání jedné, pro účastníky komunikace podstatné složky mluvy. Kniha má za cíl prostřednictvím materiálu ze soukromých dopisů současných mladých pisatelů přispět k poznání jazyka dnešní mladé generace, a to cestou zpracování slovníku vybrané části listů.

Úvodní asi čtvrtina textu knihy je teoretickým úvodem, reflektujícím jak současnou českou odbornou literaturu, tak vybrané práce zahraniční. Především ukazuje vysokou lingvistickou erudici autorek, jejich zodpovědnou práci s materiálem, jasnost kritérií pro jeho prezentaci a vysvětluje způsob výkladu jazykového materiálu ve vztahu k dosavadním pracím o současné češtině. Zjistíme tady, jaká byla materiálová základna, podle jakých kritérií byl proveden výběr heslových slov, jak byla řešena jejich forma pro zápis do slovníku atd. Komplexnost přístupu k materiálu dokládá příloha knihy uvádějící relevantní sociolingvistické charakteristiky pisatelů a adresátů zpracovávané korespondence a přibližující tematickou náplň jednotlivých dopisů.

Text knihy pokračuje zpracováním slovní zásoby vybraných 100 dopisů do podoby diferenčního slovníku, který tvoří jádro práce. Zaměřuje se pouze na tzv. příznakovou slovní zásobu (teoretické a ve vztahu k vlastní práci koncepční vymezení lexikální příznakovosti se řeší v úvodu knihy). Pozadím pro výběr lexikograficky reflektovaných lexémů jsou současné „oficiální“ slovníky spisovné češtiny. Neobsahuje tedy všechny výrazy dopisů, ale jen ty, které nejsou v daných slovnících zaznamenány, ev. jsou zachyceny v jiném významu. Detailně jsou podchyceny všechny významy, v nichž byly lexikální jednotky užity v analyzovaných dopisech, a to parafrází, uvedením synonyma atd. Významové užití je doloženo prezentací příkladů z autentických textů. Celkem je takto zpracováno několik set lexémů, u nichž najdeme kromě nezbytných informací gramatických také jejich formální varianty a stylové kvalifikátory, z části korespondující s tím, jaké kvalifikátory volí

již známé slovníky, z části však přímo reflektující specifika textů, ev. i sociologické parametry jejich pisatelů. Nepřímo tak zjistíme i posuny těchto kvalifikací, k nimž v poslední době v soukromé komunikační sféře dochází. Autorky velmi zodpovědně chápou představený slovník jako sondu do současné běžné mluvy mladé generace, která má na jedné straně prokázat možné uplatnění tradičního lexikografického přístupu k netradiční lexikální složce soukromé korespondence, na straně druhé prezentovat, že soukromá korespondence je vhodným pramenem pro studium vývoje příznakového lexika současné češtiny a zároveň cenným materiálovým i obecně teoretickým zdrojem pro lexikografické účely. K tomu, aby ukázal všechny tyto záměry, je výběr dostačující a výsledky jsou s ohledem na existující tendence mluvy průkazné.

Slovník jednoslovných lexémů je v příloze knihy doplněn soupisem frazémů, který obsahuje jen ty, které jsou jako příznakové na pozadí textů chápány nebo jsou zcela specifické a dosud zachyceny nebyly. Vysvětlení frazémů v podstatě není možné jinak než složitým výkladem, autorky proto jen zaznamenanou podobu doplňují vybraným dokladem z textů.

Dalším výstupem výše zmíněného grantového projektu vedeného Zdeňkou Hladkou je publikace *111 let českého dopisu v korpusovém zpracování*. Na dvou CD v ní najdeme reprezentativní soubor 2 000 soukromých dopisů různých autorů z let 1902–2012. Dopisy jsou pro potřeby korpusu sociolingvisticky i nářečně označovány a celek doplňuje řada statistických údajů. Vytvářejí jedinečnou materiálovou základnu pro zkoumání tohoto zatím takřka nedotčeného pramene pro poznání proměn (psané) češtiny neveřejného, a tedy poměrně spontánního textu, za období 4 generací. Může to pomoci korigovat různé představy o jazyce a jeho vývojových tendencích.

Pohled na jazyk soukromé korespondence doplňuje knížka *Soukromá korespondence jako lingvistický pramen* sestavená z vybraných, rozšířených a doplněných příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference. Studie byly vybrány tak, aby ukázaly některé metodologické přístupy, které lze využít při lingvistickém vytěžení daného jazykového materiálu, a na základě už provedených zkoumání zhodnotily jejich nosnost. První tři studie jsou založeny na výše uvedeném korpusu soukromých dopisů, další zpracovávají korespondenci jinou nebo volí specifický úhel pohledu.

Metodu zpracování získaného materiálu, předpokladu pro další kvantitativní analýzy (a následná lingvistická zobecnění), představuje studie Dany Hlaváčkové *Korpusové zpracování korespondenčních textů: morfologické značkování*; ukazuje, jak je možno přístup modifikovat tak, aby odpovídal dosud užívaným zásadám budování Českého národního korpusu, ale současně odrážel nečekané projevy vyjadřování nestandardního. Příklad konkrétního využití najdeme ve studii Zdeňky Hladké *Teritoriálně a sociálně podmíněné diference v jazyce soukromé korespondence*, která navrhuje na jiné její studie o jazyku soukromých dopisů a tvoří s nimi tematický i metodický celek. Zde se věnuje pozornost šíření obecné češtiny a teritoriálním diferencím v míře užití spisovné češtiny. Jiný dílčí pohled včetně zhodnocení možností využití různých korpusů vidíme ve studii *Hypokoristika z rodných jmen v Korpusu soukromé korespondence* (Klára Osolsobě – Jana Machalová).

Druhý okruh otevírá stať *Jazyková biografie Bedřicha Smetany a jazyk jeho korespondence se zřetelem ke gramatickým jevům* (Marek Nekula – Lucie Rychnovská) testující využitelnost sociolingvistické metody jazykových biografií pro analýzy jazyka a jeho proměn. Jiný pohled podává informativní studie Roberta Adama a kol. *Dopisy jako výzva* věnovaná jazykové stránce korespondence Boženy Němcové, kterou pražští kolegové vydávali. Studie *Soukromý dopis: mezi psaným textem a mluveným dialogem* Jany Hoffmannové se pak vyjadřuje k otázce vztahu mluvenosti a psanosti ve světle materiálu dopisů. Všechny tři studie ukazují další možné přístupy k materiálu a jsou i dokladem propojení vědeckých projektů, které se dnes v české lingvistice řeší.

Celý soubor, doplněný nezbytným obecným úvodem z pera editorky Z. Hladké, je pečlivě redakčně připraven. Je přínosem pro současné diskuse o stavu jazyka a jeho vývoji, které jsou nosné nejen pro úzce omezený okruh vědecký, ale i pro širší odbornou veřejnost, a díky kvalitní stylizaci výkladů je přístupný i pro běžné uživatele jazyka. Vydaný sborník navíc může být díky užitým metodám práce inspirací dalším badatelům.

Všechny publikace, na něž jsme zde upozornili, jsou bohužel „nízkonákladové“. Tím spíše pokládáme za potřebné se k jejich obsahu a významu pro obor vyjádřit. Jen tak se informace o nich dostane k těm, kdo se budou nyní nebo za několik (mnoho) let ptát: Jak čeština vlastně vypadala? Jaký byl vztah mezi reálným územ, normou a kodifikací ve zvoleném období? Jak se v praxi projevovala jazyková kultura v psaných neveřejných textech v minulých generacích? A konečně také: Kam čeština spěje?

Marie Krčmová

Dai Qingxia et al.: 中国少数民族语言文字研究(一). 当代中国民族学人类学研究精选丛书/*Zhongguo shaoshu minzu yuyan wenzi yanjiu (yi). Dangdai zhongguo minzuxue renleixue yanjiu jingxuan congshu/Studies on Ethnic Languages in China (1). A Series of Study on Contemporary Chinese Ethnology and Anhtropology*. Beijing: Minzu chubanshe 2011(2012). ISBN 978-7-105-11984-4. 848 stran. 68 RMB.

Dvacáté století přineslo Číně nejen rychlý přerod z postpolokoloniální země na moderní stát, ale také zrod moderní jazykovědy malých jazyků. Pro tu vznikly podmínky vlastně až po vyhlášení Čínské lidové republiky v roce 1949 a následném vnitřním sjednocení země. Zájem centrální vlády o drobné národy byl přirozeně politický, proto ponechme stranou oficiální interpretace etnické a jazykové diverzity, ale přelom padesátých a šedesátých let minulého století je prvním obdobím, kdy se v Číně začalo se systematickým sběrem dat a moderní lingvistickou prací. Do této doby spadá i publikace prvních kvalitních deskriptivních studií, které patří k významným příspěvkům v celosvětovém měřítku. Druhá větší vlna terénních výzkumů a publikační činnosti v Číně začíná na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy se objevují i první specializovaná periodika jako *Minzu yuwen* (民族语文), a díky příznivým podmínkám tato vlna pokračuje dodnes. Důležité starší studie z malonákladových nebo lokálních časopisů jsou však těžko dostupné, proto se pekinská Univerzita pro národnostní menšiny ujala reprintu úspěšných a přínosných statí a recenzovaná publikace je prvním zakládajícím svazkem nové série. Většina studií má spíše deskriptivní povahu a cílem této statí je pouze prezentace a tematický komentář skladby zařazených studií. Kritika není na místě, protože byly zařazeny materiálově kvalitní práce a jazykověda malých jazyků Číny je stále ve stavu zrodu. Úvod (1–8) ke sborníku napsal hlavní editor a významný profesor pekinské Univerzity pro národnostní menšiny Dai Qingxia. Názvy článků uvádím anglicky v podobě, jak jsou uvedeny v knize ve zvláštním anglickém obsahu. Vlastní názvy a veškerý text článků je ale v čínštině.

První tři statí analyzují jazyky z hlediska struktury slabiky. Jako první je zařazena starší společná studie, kterou napsali sinotibetanisté Ma Xueliang a Luo Jiguang v roce 1962 *Vowel Length of The Sino-Tibetan Languages in China* (9–51). Ma Xueliangův v čínštině sepsaný *Úvod do sinotibetských jazyků* byl publikován až roku 1991 a v recenzované starší studii se s kolegou věnuje struktuře sinotibetských slabik a přehledu konsonantních finál, které při případném výskytu také ovlivňují délku slabiky. Délka se realizuje na vokálu, který předchází finální konsonant, pokud je přítomen. Dlouze však lze realizovat i finální nazálu, např. v dialektu guizhu jazyka buyi *pāŋ*: ǃ „plátno (布)“. Tóny v článku nejsou značeny diakriticky, ale samostatným znakem abecedy IPA za slabikou. Typy tónů jsou takto značeny většinou i v případě dalších studií, přesnější průběh tónu někteří autoři značí číslicemi v horním indexu.

Specialista na tajské jazyky Xing Gongwan napsal druhou zařazenou studii *The Deep Correspondence in the Comparative Study of Chinese and Stops in Han-Tai Language* (52–63); samostatně vyšla již roku 1993 a shrnuje přehled konsonantních finál, které se uchovaly v jihočínských jazycích a jsou mj. základem pro dnes již opuštěnou teorii příbuznosti čínských a tajských jazyků, kde jsou konsonantní finály také častou součástí slabiky. Autor demonstruje podobnost srovnávaním příkladů z thajštiny a kantonštiny (guangzhouského dialektu jazyka yue).